

KUTATÁS KÖZBEN

Esélykülönbségek középfokon

2003-ban a középfokú iskolák végzős tanulóinak családi körülményeit vizsgálva,¹ más szociológiai kutatások megállapításaihoz hasonlóan, szoros összefüggést tapasztaltunk a tanulók családjainak társadalmi helyzete és középfokú iskoláik képzési formája között. Az adatok szerint a különböző középfokú iskolák tanulóinak társadalmi összetétele valamennyi vizsgált jellemző szerint azonos irányban tért el: az urbanizáltabb településeken élő, rendezettebb családi helyzetű, magasabb iskolázottságú, előnyösebb foglalkozású, és jobb keresetű társadalmi csoportok gyerekei főként 6 és 8 osztályos, szerkezetváltó valamint hagyományos 4 osztályos gimnáziumokba járnak, és őket találjuk meg az átlagosnál magasabb arányban az egyházi és alapítványi iskolákban is. A középrétegek iskolájának a szakközépiskola számít, és a minden szempontból hátrányos társadalmi helyzetű szülők gyerekei az átlagosnál jóval nagyobb arányban kerülnek be a szakmai iskolák szakmunkásképzős osztályaiba.

A szülők iskolázottsága és foglalkozása természetesen a családok jövedelmét, lakásviszonyait és fogyasztásuk színvonalát is meghatározza. Ha a tartós fogyasztási cikkek közül a számítógéppel való ellátottságot (ami a gyerekek tájékozódási és tanulási esélyeit is alapvetően befolyásolja) az előbb felsorolt jellemzők szerint megvizsgáljuk, az derül ki, hogy ez is szorosan igazodik a szülők társadalmi réteghelyzetéhez és az iskolák presztízs rangsorához. A végzős tanulók valamivel több, mint kétharmada (67 százalék) rendelkezik otthon számítógéppel, és valamivel több, mint egynegyede (29 százalék) internet hozzáféréssel is. De amíg a fővárosban élő, diplomás, vezető vagy értelmiségi foglalkozású szülők gyerekei, és a szerkezetváltó gimnáziumi osztályba járó, vagy egyházi iskolába járó tanulók közül majdnem mindenki használhat otthonában számítógépet, és az ilyen körülmények között élők majdnem fele internethez is hozzáférhet, az otthoni számítógép használatra a hátrányos helyzetű szülők családjában és a szakmunkástanulók körében csak a gyerekek egyharmadának, vagy szűk felének van lehetősége, az internetet pedig csak alig egytizedük érheti el az otthonából.

¹ A kutatás során egy régióra, településtípusra, fenntartóra, iskolaszervezetre és szakmacsoportra reprezentatív országos iskola-minta alapján 2371 olyan tanulót kérdeztünk meg, akik 2003 tavaszán fejezték be középiskolai tanulmányaikat (vagyis a gimnáziumok esetében érettségi előtt, a szakmai iskolák esetében pedig a szakmai vizsga előtt álltak). A kérdőíves adatfelvétel legfontosabb témája, a családi körülmények és a társadalmi réteghelyzet tisztázása után az volt, hogy mennyire elégedettek iskoláik oktatási szolgáltatásaival, és milyen továbbtanulási és munkavállalási ambíciókkal lépnek ki a tanulók a középfokú iskolákból. A kutatásban az Oktatáskutató Intézet részéről Fehérvári Anikó, Janni Gabriella és Dobos Éva vettek részt. Az adatfelvételt külső munkatársak végezték. A kutatás a Közös a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatásával készült.

1. táblázat: A számítógéppel való ellátottság a tanulók egyéb jellemzői szerint (a válaszadók százalékában)

Jellemzők	Otthoni számítógéppel rendelkezők	Otthoni internet használat rendelkezők
Lakóhely		
főváros	86,7	51,1
megyeszékhely	73,8	39,8
város	69,5	25,3
kisváros	61,6	20,6
község	56,7	18,8
Szülők iskolázottsága		
csak 8 ált.	26,7	5,3
legalább szakmunkásk.	47,5	9,9
legalább érettségi	68,2	24,2
legalább felsőfok	85,8	45,9
mindkettő felsőfok	93,4	63,0
Képzési forma		
szervezetváltó gimn.	88,6	55,0
hagyományos gimn.	78,4	41,9
szakközép.	67,4	22,3
szakmunkásk.	41,7	14,2
Iskolafenntartó		
állam	66,5	27,9
egyház	80,2	37,2
alapítvány	60,7	26,3
Összesen	67,2	28,6
N	2 345	2 345

Forrás: Végzős tanulók, 2003.

Mivel a középiskola elvégzése utáni boldogulást (akár továbbtanulásról, akár munkavállalásról van szó) jelentősen befolyásolja, hogy az iskolákból kikerülő pályakezdők milyen minőségű informatikai felkészültséggel rendelkeznek, a családból származó hátrányokat, az informatikai készségek elsajátításának területén is az iskoláknak kellene kompenzálnia. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy az iskolai számítógép és internet hozzáférési lehetőség, valamint az informatikai órák száma csak a szakközépiskolák esetében mutatkozik kedvezőbbnek az átlagnál. Ez azt eredményezi, hogy az informatikai eszközök használatában szerzett készségek (amit azzal mértünk, hogy a tanuló képes-e többféle program alkalmazására) a szakközépiskolások esetében mutatják a legjobb eredményeket. Vagyis az informatikai oktatás területén a szakközépiskolák átlagosnál jobb felszereltsége és nívósabb szolgáltatásai valószínűleg kompenzálni képesek a családi körülményekben megmutatkozó esélykülönbségeket. Ugyanakkor a szakmunkásképzők tanulói, akik az informatikai oktatás valamennyi otthoni és iskolai jellemzőjét tekintve a legrosszabb helyzetűek, ezen a területen is jókora hátránnyal lépnek ki középfokú iskoláikból.

2. táblázat: Az informatikai oktatás jellemzői képzési formák szerint (a válaszadók százalékában)

Jellemzők	Képzési forma				Összesen
	szervezetváltó gimnázium	hagyományos gimnázium	sakközép- iskola	szakmunkás- képző	
Számítógép használat					
otthon	88,6	78,4	67,4	41,7	67,2
iskolában	79,5	81,7	87,0	54,6	79,0
Internet használat					
otthon	55,0	41,9	22,3	14,2	28,5
iskolában	77,9	80,4	85,0	53,8	77,5
Átlagos heti iskolai óraszám	0,68	0,86	3,27	0,61	1,99
Többféle programot használ	79,0	65,9	82,2	50,8	72,4
N	200	578	1 124	431	2 333

Forrás: Végzős tanulók, 2003.

Az informatikai eszközök használata mellett köztudottan az idegen nyelvtudás növeli leginkább a továbbtanulási és a munkavállalási esélyeket. Ezen a területen azonban a tanulók családi körülményei és az ehhez szorosan igazodó képzési formák szerint még jelentősebb különbségeket tapasztaltunk. Adataink szerint a 2003-ban a középfokú iskolák végzősei közül 72 százalék tanult angol nyelvet, 61 százalék német nyelvet és 8 százalék francia nyelvet a középiskolában. Képzési formánként azonban meglehetősen különbözött a helyzet. Míg a gimnáziumi osztályok tanulói közül szinte mindenki tanult angol nyelvet, és ezen kívül vagy németet vagy franciát is, a szakmai iskolák tanulói csak egy idegen nyelvet tanultak. A sakközépiskolások nagyobbik fele angolt tanult, kisebbik fele németet, a szakmunkás-tanulóknál viszont éppen fordított volt a helyzet (kétharmaduk németet tanult, egyharmaduk pedig angolt). Hasonlóan jelentős különbségeket tapasztaltunk a nyelvoktatás heti órászámaiban is. Míg a szervezetváltó gimnáziumokban átlagosan 8 órát fordítottak hetente idegen nyelvoktatásra, a sakközépiskolákban csak 5 órát, a szakmunkásképzőkben pedig mindössze 4 órát.

A 2003 tavaszán középiskolát végzett tanulók közül a kötelező iskolai nyelvoktatáson felül 5 százalék vett részt iskolán belüli különórákon és 26 százalék iskolán kívüli különórákra is járt. Azt tapasztaltuk, hogy mindkét fajta kiegészítő nyelvoktatásban főként az előnyösebb társadalmi helyzetű gimnáziumi tanulók vettek részt (7 százalékuk járt iskolán belül kiegészítő nyelvórákra és 58 százalékuk vett részt iskolán kívüli különórákon). Nem csoda, hogy a nyelvoktatás eredményességét dokumentáló nyelvvizsga bizonyítványt is nekik sikerült az átlagosnál (26 százalék) sokkal gyakrabban (66 ill. 51 százalék) megszerezni, és az átlagos 41 százalékkal szemben, közülük nyilatkoztak a legtöbben (78 ill. 64 százalék) úgy, hogy képesek az adott idegen nyelven folyamatos kommunikációra.

Vagyis a nyelvtanulásra vonatkozó adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy jelenleg a nyelvoktatás terén a gimnáziumi tanulóknak az iskolákon belül is és azon kívül (a szülők által finanszírozott különórák formájában) olyan többlétszolgáltatásokban van részük, amelyek nagy valószínűséggel eljuttatják őket a boldogulásukat elősegítő idegen nyelvtudáshoz, míg a szakmai iskolák (különösen a szakmunkásképzők) tanulói mindezt nélkülözve, igen jelentős kommunikációs hátránnyal lépnek ki a középfokú iskolákból.

3. táblázat: Az idegen nyelvtanulás jellemzői képzési formák szerint (a válaszadók százalékában)

Jellemzők	Képzési forma				Összesen
	szervezetváltó gimnázium	hagyományos gimnázium	szakközép- iskola	szakmunkás- képző	
Milyen nyelvet tanult					
angol	95,9	91,8	65,8	39,2	71,5
német	66,0	74,3	52,4	62,1	60,7
francia	18,8	13,6	5,3	1,6	8,2
Átlagos heti iskolai óraszám	7,86	6,83	4,84	4,41	5,55
Járt-e különóra					
nem	34,7	35,9	66,3	86,7	58,8
iskolán belül	6,8	6,8	4,2	2,8	4,8
iskolán kívül	58,4	57,3	29,5	10,5	36,3
Nyelvizsgát tett	65,7	51,3	13,6	3,4	26,0
Folyamatos beszédképesség	79,7	63,6	29,4	8,7	40,9
N	197	560	1 095	306	2 158

Forrás: Végzős tanulók, 2003.

Felismerve az idegen nyelvoktatás alacsony hatékonyságát 2004 őszétől kezdve az oktatási kormányzat jelentős költségvetési többlettámogatást (az alap normatíva kétszeresét) fordít arra, hogy un. nyelvi előkészítő évfolyamokon részesüljenek intenzív idegen nyelvi képzésben a középiskolások. Mivel a program elindítására csak érettségit adó középfokú iskolák jelentkezhetek, a leginkább hátrányos helyzetű szakmunkástanulók nyilvánvalóan ebből a támogatásból is kimaradnak, és miután a programra jelentkező iskolák mindössze egy ilyen osztályt indíthatnak, kizárólag az iskolák belátásán múlik, hogy a jelentkezők közül hogyan válogatnak: a tehetsős szülőknek spórolják meg a különórák költségeit, vagy a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatására használják fel ezt az új szolgáltatást.

Liskó Ilona

Európai Unióval kapcsolatos attitűdök a regionális kötődés tükrében

A tanulmány a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Tanszékén zajló, Dr. Kozma Tamás vezette Regionális Egyetem kutatás egyik empirikus felmérésének elemzésével foglalkozik. Az elemzés középpontjában a 2003 tavaszán megkérdezett felsőfokú szakképzésben részt vevő diákok Európai Unióval kapcsolatos attitűdjei állnak. A dolgozat azt vizsgálja, hogy ezekre a vélekedésekre milyen mértékben gyakorol hatást a kérdezettek régióhoz, térséghez való kötődése, lokális identitása.